

Рец Віолетта Володимирівна,

курсант другого курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юніна Марина Петрівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ЗАПОВІТУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: БАЗОВІ ОЗНАКИ

Сьогодні досить стрімко розвиваються цивільні правовідносини, огранюючись і моделюючись у відповідності до потреб сучасного суспільства. Цей надзвичайно складний процес потребує реформування у відносинах власності, зокрема й у спадковому праві. Інститут спадкування за заповітом є досить розгалуженим і до того ж динамічним. Саме тому існує об'єктивна необхідність нормативного визначення понять з метою їх однозначного розуміння, а також практичного застосування концептуальної основи спадкування за заповітом, що полягає у розумінні сутності самого поняття.

Цивільний кодекс як форма виразу норм цивільного права передбачає дві форми спадкування: за заповітом і за законом. Особливий інтерес вчених-цивілістів становить саме механізм спадкування за заповітом, тому що в такому випадку відносини успадкування виникатимуть безпосередньо між суб'єктами таких відносин, а не як у випадку суворої регламентації спадкування за законом. Важливим залишається питання охорони інтересів спадкодавця, виконання його волі, якщо вона була заявлена у заповіті, оскільки останнім часом цьому питанню приділяється незначна увага.

Заповітом за ст. 1233 ЦКУ є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [1]. Важливою обставиною є те, що право на заповіт здійснюється самостійно фізичною особою з повною цивільною дієздатністю.

Глава 85 присвячена правовому регулюванню спадкування за заповітом. Термін «спадкування за заповітом» не означає протиставлення його спадкуванню за законом, а лише підкреслює заснованість такого спадкування на формально вираженій волі спадкодавця, яка здійснюється ним особисто.

Спадкування на підставі заповіту, хоча і зустрічається значно рідше, ніж спадкування за законом, проте саме йому надається юридична перевага над положеннями, що визначають спадкування за законом (ч. 1, 2 ст. 1223 ЦК).

Таким чином можна сформулювати поняття заповіту більш розширено. Заповіт – це правочин, який укладається фізичною особою (заповідачем) на випадок смерті, вчиняється в передбаченій законом формі, містить призначення спадкоємця (спадкоємців), а також може передбачати інші розпорядження, в тому числі покладати на спадкоємців обов'язки щодо виконання вказівок заповідача особистого характеру.

Виходячи із поданої дефініції, ми зробили спробу виокремити основні ознаки правової категорії:

1) заповіт є правочином, оскільки підпорядковується загальним ознакам, властивим для останніх (дія особи, спрямована на досягнення юридичних наслідків, а саме на виникнення, зміну або припинення правовідносин; вольовий характер; вчинення суб'єктом з необхідним обсягом цивільної дієздатності; в певній формі тощо) [3].

Традиційно заповіт вважається одностороннім правочином, на що вказує також і ст. 1233 ЦК України, визнаючи заповітом розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [1].

Односторонній характер заповіту не дозволяє віднести останній до різновиду договорів. Заповіт вважається укладеним тоді, коли заповідач висловив свою волю в передбаченій законом формі.

Для дійсності заповіту не вимагається згода осіб-спадкоємців. Лише після відкриття спадщини їхнє волевиявлення матиме значення – вони або приймуть спадщину за заповітом, або відмовляться від її прийняття. В цьому випадку матиме місце інший правочин – прийняття (відмову від прийняття) спадщини, який також є одностороннім. З одностороннього характеру заповіту випливає така його ознака, як можливість його зміни або скасування заповідачем у будь-який час. Ця ознака підкреслює гнучкість і мінливість заповіту як категорії цивільного права.

Разом з тим ст. 1243 ЦК надає право подружжю скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. Причому у разі смерті одного з подружжя інший з подружжя не вправі відмовитися від спільного заповіту, а на майно, що є предметом спільного заповіту, нотаріус накладає заборону відчуження. Такий заповіт вже не володіє класичними ознаками одностороннього правочину, але не може бути визнаний і договором внаслідок відсутності домовленості про його укладення зі спадкоємцем [2];

2) заповіт є особистим розпорядженням, складення якого можливе лише самим укладачем. Вчинення заповіту через представника не допускається (ч. 2 ст. 1234 ЦК). Вчинення заповіту під впливом волі третіх осіб тягне за собою недійсність цього правочину як такого, що укладений з пороком волі (ч. 2 ст. 1257 ЦК України);

3) заповіт – це розпорядження, зроблене на випадок смерті. Тільки з часу відкриття спадщини особи, вказані у заповіті спадкоємцями, набувають право вступити у спадкові відносини. Слід підкреслити, що не будь-яке розпорядження, зроблене на випадок смерті, слід вважати заповітом. Так, договір страхування життя на користь третьої особи хоча і є розпорядженням фізичної особи на випадок своєї смерті, регулюється нормами не спадкового, а зобов'язального права, і не може бути визнаний заповітом. Водночас заповіт не має ознак правочину, який вчиняється під відкладальною обставиною (ч. 1 ст. 212 ЦК), тобто не відноситься до числа умовних правочинів.

Даний висновок заснований на двох основних аргументах:

а) наявність обставини у правочині, який вказаний у ч. 1 ст. 212 ЦК, означає те, що певна обставина може настати або не настати. Смерть же є явищем природним і незворотним, тобто таким, що неодмінно настане;

б) обставина в умовному правочині ніколи не має основоположного значення. Це виявляється в тому, що якщо сторони правочину не поставлять його виникнення або зміну в залежність від настання або ненастання тих чи інших умов, даний правочин все одно матиме юридичну силу. Складання ж заповіту саме на випадок смерті є обставиною необхідною, а не випадковою, оскільки саме зі смертю спадкодавця пов'язується відкриття спадщини і виникнення для спадкоємців за заповітом реальної можливості прийняти спадщину [4];

4) заповіт є правочином, який складається з суворим дотриманням форми. Цей акт повинен бути обов'язково складений у письмовій формі і посвідчений відповідною посадовою особою. Винятки становлять випадки посвідчення секретних заповітів, що здійснюється нотаріусами без ознайомлення з текстом заповіту. Законодавець стверджує. Що недодержання встановленої форми заповіту і вимог щодо його форми тягне за собою визнання заповіту нікчемним [5];

5) основним змістом заповіту є призначення спадкоємця або спадкоємців, а також визначення юридичної долі майна (прав та обов'язків спадкодавця), що виступає об'єктом спадкового наступництва. Однак поряд з призначенням спадкоємців заповідач може в тексті заповіту зробити спеціальні розпорядження – заповідальний відказ, покладення, призначити виконавця заповіту, підпризначити спадкоємця, встановити сервітут [1]. Крім того, заповідач має право покласти на спадкоємців обов'язки щодо виконання вказівок немайнового характеру, наприклад виразити волю щодо місця та обряду його поховання.

Виокремлення поданих вище ознак заповіту надає розгорнуту, всебічно обґрунтовану і виважену юридичну характеристику цього поняття. Розуміння сутності будь-якого терміну починається із розгляду дефініції і ознак, які із неї випливають. Так само поняття «заповіт» необхідно адаптувати до сучасного стрімкого розвитку законодавства. Крім того, виокремлення характерних рис та розкриття сутності показує можливість юридичної категорії, а також сфери її застосування.

Отже, відносини спадкування за заповітом сьогодні досить активно розвиваються у зв'язку із необхідністю реалізації особами права на розпорядження власним майном через заповіт.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Законодавцем не подається виокремлення ознак поняття «заповіт», що іноді призводить до неоднозначного, суперечливого розуміння юридичної категорії.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 435-VII.
2. Цивільне та сімейне право України: підручн. /за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. К.: Правова єдність. 968 с.
3. Шевчук Л.В. Заповіт як підстава виникнення правонаступництва в цивільному праві України. автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького.К., 2001. 17 с.
4. Чуйкова В.Ю. Спадкування за заповітом : проблеми судової практики. *Нова Конституція України і проблеми вдосконалення законодавства : Зб. наук. праць*. Харків. Нац. юрид. акад. України, 1997. 81 с.
5. Ковальчук Я.В. Право на складання заповіту. *Юридичний журнал*. 2006. № 10 (52). С. 32–33.

Шишкіна Ксенія Олегівна,

курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Юніна Марина Петрівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Законодавчий процес не стоїть на місці. Щодня в законодавстві різних країн з'являються все нові й нові правові положення, котрі тим чи іншим чином змінюють життя суспільства в цілому. Ці зміни не оминають й цивільне право, а також одну із найсуперечніших його тем – спадкове право. Тому я вважаю доречним здійснити порівняння спадкового законодавства в Україні та ФРН.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що тема спадкування була досить поширеною і затребуваною в усі часи, а тим паче зараз, коли нечесні особи намагаються знайти прогалини в законодавстві та вдало використати їх на свою користь, заволодівши при цьому чужим майном. У наш час, люди передають у спадок не лише загальноприйняті цінності, такі як: рухоме та нерухоме майно, гроші та інші речі, але й певні права та обов'язки померлої особи, що може стати підґрунтям для вчинення махінацій. Вивченням цієї теми займалися такі видатні науковці, як: О. Клименко, І. Жилінкова, В. Васильченко, М. Дякович, Є. Харитонов, Я. Шевченко, М. Агарков, В. Співак, М. Брагінський та інші.

На сьогоднішній день існує два способи одержання майна у спадок: за законом та за заповітом. Розглянемо і порівняємо перший випадок. Як у законодавстві України, так і в законодавстві ФРН спадкування за законом здійснюється на принципах черговості. Задля цього у цивільному законодавстві закріплені черги спадкування. В Україні до першої черги спадкування відносяться діти та батьки спадкодавця, а також той із членів подружжя, котрий пережив його, до другої черги належать – рідні брати та сестри спадкодавця, баба та дід, до третьої – рідні дядько та тітка, до четвертої – особи, які проживали зі спадкодавцем не менш як п'ять років до відкриття спадщини, до п'ятої – інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, а також утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. [1]. В ФРН до першої черги спадкування належать нащадки спадкодавця: діти, онуки, правнуки, до другої – батьки спадкодавця та їх прями нащадки, до третьої – дід, баба та їх нащадки. [2].

Як бачимо, вже у цьому проявляються певні відмінності між законодавством двох країн: у